

Lubomír Nový

ZIVOTNÍ DRÁHA JAKO ZÁPAS O IDENTITU ČLOVĚKA*

V předkládané úvaze vycházím ze svých studií o životní dráze jako filozoficko-sociologickém problému. Omezím se tu na několik stručných poznámek s doporučením, aby byly vnímány z hlediska toho, jak je lze aplikovat na problém identity nadindividuálního společenství.

1.

Životní dráha je trajektorie, putování člověka-jednotlivce sociálně historickým prostorem a časem. Vypovídají o ní objektivní fakta (life course, life history) i vyprávěné životní příběhy (life stories). Z nich lze odvodit jistou vnitřní vývojovou logiku, popsatelnou časoprostorovými kategoriemi délky (krátký — dlouhý život), šířky (mnohost komponent, jako je profese, rodina, volnočasové aktivity, horizontální mobilita, šíře komunikačního pole) a výšky (nahore — dole, vyšší — nižší postavení, status, příjem, výkon, vertikální mobilita). Uvedené faktory lze racionálně analyzovat, provést kalkul, vybudovat teorii své životní hry či životní strategie.

Studované dráhy se však současně zmitají v nesčetných krizích a haváriích, ne-havarijní životní dráhy jsou spíše výjimkou než pravidlem. A tak přichází ke slovu kategorie „váhy“ životní dráhy, závažná a v jistém smyslu rozhodující dimenze, spojená se sebehodnocením životní dráhy a s jejím hodnocením druhými lidmi. Vážíme výhledy do budoucna, rozhodujeme se v přítomných situacích a jako prehistorici nás samých snažíme se vyznat v geologických vrstvách své vlastní sedimentované minulosti. Byl jsem „dobrák nebo ras“, kým jsem, kým mohu a chci

---

* Předneseno dne 24. 11. 1992 na mezinárodní konferenci „Human Identity and Values of Democracy“, organizované Filozofickým ústavem SAV a Filozofickým ústavem ČSAV ve Stare Lesné /Vysoké Tatry/ 23.—27. 11. 1992.

ještě být? Otázky vyostřené navíc vědomím, že jsme koneční, smrtelní, že lhůta je neodvolatelně krátká.

Životní dráha je z tohoto hlediska zápasem o identitu člověka-jednotlivce, o životní hodnoty.

Co však je touto identitou? Karta na obecním úřadě, průkaz totožnosti? Můj kadlub, mé relativně stále vnitřní uspořádání, reagující na vnější podněty více méně stereotypně? Být stále týž, neměnit se, žít v pravdě, nemýlit se? Anebo platí: chci-li zůstat sám sebou, musím být neustále jiným?

Kdyby se člověk jako sociální individuum jen vrodil do hotových sociálních a etických norem, kdyby byl pouze objektem (a výslednicí) manipulace ze strany držitelů moci státní, politické či ekonomické, kdyby vše záviselo jen na tom, aby převzal kodex norem dané duchovní (církvní, kulturní) instituce, neměl by problém s hledáním vlastní identity a hodnotové orientace.

Tak tomu však — jak známo — není. Domnívám se, že jedním z atributů („existenciálů“) člověka (antropologické konstanty) je úsilí o identitu sebe sama cestou uspokojení *potřeby jistoty*, bezpečí, domova, přehlednosti, kontinuity, víry v trvalou a nadindividuální platnost něčeho; současně však působí — a s nemenší intenzitou — *potřeba neustálé změny*, být někým jiným, jinak a jinde, riskovat, vymýšlet si a tvořit, vymanit se z nadvlády příliš rigidních norem poznání, hodnocení, prožívání, jednání.

Žít v tomto napětí a současně nacházet *rovnováhu mezi bezpečím a otevřením se nejistému světu* — to je skutečně zápas o osobnostní identitu a o hodnoty.

Jaká je povaha tohoto zápasu?

2.

Navzdory všem limitům a determinujícím faktorům (společnost, dějiny, rodina, země, geopolitický prostor, genetický kód, setrvalý kadlub mé osobnosti) nacházím se v otevřených dějinách, vstupuji do bytí, jež mne přesahuje. Tento přesah staví mne do situací, ve kterých se musím rozhodnout, a to s plným použitím všech dostupných mi výsledků poznání (vědeckého i zkušenostního) a všech přístupných mi systémů axiologických. Disponuji však — jako nesuverénní bytost — pouze omezeným fondem vědomostí i metodických (verifikačních) postupů a provádím jistou osobní užší volbu (selekcí) z daných hodnotových systémů.

Tato moje nesuverénnost může mě vést k pokušení dopracovat se zkratem k identitě a jistotě tím, že arbitrárně zvolím jisté vědecké paradigma a jistou axiologii. Anebo — vědom si svých mezí — vystavím se pokušení totálního relativismu, že totiž pravda a dobro a krása neexistují, že nic neplatí, popř. že může-li nějak pro někoho platit vše možné, neplatí pro nikoho nic.

Není-li osobnostní identita daností, čirou resultantou, logickým závě-

rem ani shlukem absurdit, není-li mi dosažitelná zkratovým převzetím hotových pravd a hodnot, pak je *vérité à faire*, pravdou či přesněji opravdovostí (bytím-u-sebe, *Bei-sich Sein*), jež se takovou teprve děje, stává; je pravdou *in actu* (Merleau-Ponty).

Tato *vérité à faire* není ani artefaktem technicky zhotovitelným na základě ryze vědeckého kalkulu, ani fundamentalistickou misí, kterou lidstvu přináší „majitelé klíčů“; ona je — s využitím poznání i úvah axiologických — *zápasem o smysl*, o pochopení smyslu.

Zápas o smysl není pouze osobním příkládáním smyslu (*Sinngebung*) řádu (popř. ne-řádu, absurditě) kolem nás a v nás, nýbrž úsilím o osobní pochopení řádu i ne-řádu světa jako nositelů významů, procesem, jímž člověk zviditelňuje neviditelno, slyší neslyšitelno, promlouvá o nevyslovitelnou (abych opět poněkud parafrázoval Merleau-Pontyho).

Zápas o poznání a hodnoty, o *vérité à faire*, o porozumění smyslu jako zápas o osobní identitu děje se sebezpoznáním, avšak — zdánlivě paradoxně — tato cesta k poznání sebe sama (včetně poznání smyslu a významu vlastního životního běhu) nemůže současně nebýt otevřeností ke světu, cestou „ven za sebe“ (T. G. Masaryk).

Jednou z těchto cest je *komunikace s druhými*. Ti se nacházejí v obdobné situaci jako já a rozmlouvaje s nimi musím vycházet z předpokladu, že ten druhý je — jako já — nezastupitelná osobnost, že může mít bližší k pravdě než já a že prvním požadavkem rozhovoru je umění naslouchat druhému s touhou jej pochopit. Bez rozumění druhému není pochopení sebe sama, bez vzhledu do identity druhého není pravé identity sebe sama.

Při tomto společném postupu se nám vynoří obrysy toho, v čem se můžeme shodnout. Nemusíme se shodnout v tom, co je pravda, ani zda pravda má nás nebo zda my máme pravdu. Můžeme se však shodnout na tom, že pravda je *vérité à faire*.

Demokratický princip nachází tak své existenciální zakotvení a v tomto smyslu lze též chápat Masarykův výrok, že demokracie je antropokracie. (Antropokracií nemíní Masaryk antropocentrismus, protože demokracii označuje též jako „život *sub specie aeternitatis*“.)

3.

Při studiu životních drah mě vždy fascinovala paralela mezi obecnou a životní historií. Nepřehlížím samozřejmě podstatné rozdíly mezi nimi: „malá“ životní historie není pouhou reprodukcí „velké“ historie; aktérem životní dráhy je stále týž subjekt, komunita není kolektivní individuum, je složena z různých individuí, skupin, generací; individuum je konečné, jednotlivci přicházejí a odcházejí, kdežto společenství zůstává, má svou kontinuitu atd.

Přesto však vidím značnou příbuznost a souvztažnost mezi zápasem individuálního člověka o jeho identitu a zápasy o identitu různých společenství a lidstva jako celku. I pro společenství (sociální, národní, etnic-

ké, státní, rodinné, náboženské, ale též pro světové demokratické společenství) platí mnohé z toho, co jsme řekli o životních drahách. Jejich identita a hodnoty nejsou něco hotového, daného, zápas o ně je také zápasem o *vérité à faire*, o pochopení smyslu, o sebepoznání a o komunikaci s druhými. A také v těchto případech (a ještě naléhavěji) potřebujeme plné uplatnění racionálního, vědeckého poznání (historického, ekonomického, sociologického, politologického), neméně však také pracné utváření axiologického konsensu. A právě v měřítku lidských společenství je dvojnásob důležité čelit zvýšenému riziku, že dojde k redukci na myšlenku technicky propočitatelného formování společnosti a dějin nebo na mesianistický fundamentalismus, který by chtěl stvořit člověka k obrazu svému, i kdyby měl člověk zahynout (anebo může dojít k případu nejhoršímu — propojení chladnokrevné technické manipulace s mesianistickou ideologií).

Životní dráha je specifickou rovinou zápasu o lidskou identitu a zápas o identitu komunit (např. národa, Evropy, demokratického společenství národů) je zprostředkován též biografickým „žitým světem“, tím, jak se lidé vyrovnávají se svým během života.

V obou případech snoubí se vnitřně *péče o duši s péčí o polis* /jak by řekl Jan Patočka/.

Problematikou „demokratické obce“ se tu bude zabývat řada dalších příspěvků. Ve svých poznámkách chtěl jsem jen připomenout, že za *velkými* problémy identity lidství a hodnot demokracie leží dramatické *malé* historie miliónů konečných lidí a *jejich* zápasy o lidství.

THE LIFE COURSE AS A FIGHT FOR THE IDENTITY OF MAN

The life course — a pilgrimage of a person-individual through a social and historical space and time — is the fight for the identity, for life values, for a balance between safety and opening to the uncertain world, for the understanding of sense. Personal identity is not a pure resultant or a logical conclusion; it is *vérité à faire*, truth /authenticity/ that is becoming, *veritas in actu*.

A way of knowing oneself is at the same time a way out of oneself, a communication with others. Without insight into the identity of the other there is no identity of oneself. The „care for the soul“ joins with the „care for the polis“ /Jan Patočka/.